

Av Jörgen Hedman

Gårdarna på Odensholm före och efter den stora pesten 1710-11

Genom noggranna studier av vackeböcker (skattehandlingar), hake-revisionsmaterial (enkla folkräkningar) och kyrkboksnoteringar kan man ganska väl följa ett estlandssvenskt samhälle rätt långt bak i tiden. Självklart är det enklare när det gäller ett så litet samhälle som ön Odensholm, men ön kan gott tjäna som exempel på vad man finner vid en närgranskning av källmaterialet. Från den svenska tiden (före 1710) finns det skattehandlingar där i princip endast husböndernas namn finns angivna från de estlandssvenska områdena och ett visst kyrkboksmaterial – med många luckor – när det gäller Nuckö socken från och med år 1658 och framåt. Från den ryska tiden (efter 1710) är materialet rikligare.

Uttalanden om Odensholmsbornas bakgrund:

"Nybondas kom Dae (Dagö)." "Brus och Marks kom från Bersbi (Bergsby),

dock kom Hans som måg till Brus från Ormse (Ormsö)." "Erkers-Mickel: hans farfar hetter Erk och kom från Sandhamn, men en däremellan hette Erkel." (Hulda Marks 1948)

"Nibondasa, Brusa, Greisa och Stavasa kallades Bergsbiggare." "Marksa var Ormseboa. Ormse Hans var först där! Marks smea (smedja) var på Hintas mark. Marks är Hintare. Före pesten fanns Hintas gård. "Stavas en man hade överlevt pesten, men dött senare och då kom folk från Bergsbyn dit." (Johannes Erkas 1956).

Enligt vackeboken från 1691 fanns det detta år åtta gårdar med en hake taxerad jord på Odensholm. Husbönderna var följande: Simon Knutsson (Krupes), Anders Bengtsson (Hintas), Anders Andersson (Marks), Jürgen Erichsson (Erkas), Ambros Pärsson (Larsson?, Brus), Marten Petersson (Pets), Thomas Staffansson (Johans) och Hans Staffansson (Stavas). De tro-

liga gårdsnamnen finns markerade inom parantes. 1688 hette husbönderna: Simon Knutsson, Anders Bengtsson, Jacob Persson, Jöran Erichsson, Hans Siffersson, Ambros Larsson, Marten Persson och Thomas Staffansson.

Gamla gårdsnamn på Odensholm som försvunnit före eller under pesten är: Hintas, Johans, Krupes, Laos (Lars) och Pets. Hintas: existerar till och med pesten 1710. Johans: byter namn från Johans till Greis kring år 1703. Laos: har upphört att existera under 1600-talet och Pets: delas troligen upp under 1690-talet av bröderna Hindrich (äldre) och Hans Simonsson (yngre) i två delar: det gamla och det nya bondehemmanet. Det nya kom att överleva under namnet Nibondasa, medan det gamla dog ut under pesten.

Nyare gårdsnamn på Odensholm är: Greis, Nibondas och Niggors. Greis: nytt namn efter 1703 på den gamla Johansgården. Nibondas: gården nämns för första gången i skrift år 1710 när ägaren Hans Simonsson dör i pesten. Gården är väl, som nämnts ovan, ursprungligen halva det gamla hemmanet Pets. Gårdsnamn som "Nybondens" brukar uppstå när ett hemman delas och existerar då som pendang till "Gammalbondens". Niggors: en helt ny gård som brutits ut från Greisgården år 1739 och tilldelas mark som troligen är nyupptagen eller som legat för fåfot sedan tiden före pesten.

Gårdarna på Odensholm efter pesten:

1. BRUS: Hans Matzson från Bergsby gifte sig 1708 med Kerstin Mickelsdotter från Odensholm och paret bosatte sig på Odensholm. Hans var troligen son till Bergsby Mats Siffersson i dennes andra äktenskap 1686 med Birkas Anna Siffersdotter. Kerstin var troligen dotter till den Mickel Ambrusson som 1682 gifte sig med Spitham Kirsti Thomasdotter. Mickels far var Ambrus Pärsson som var husbonde på

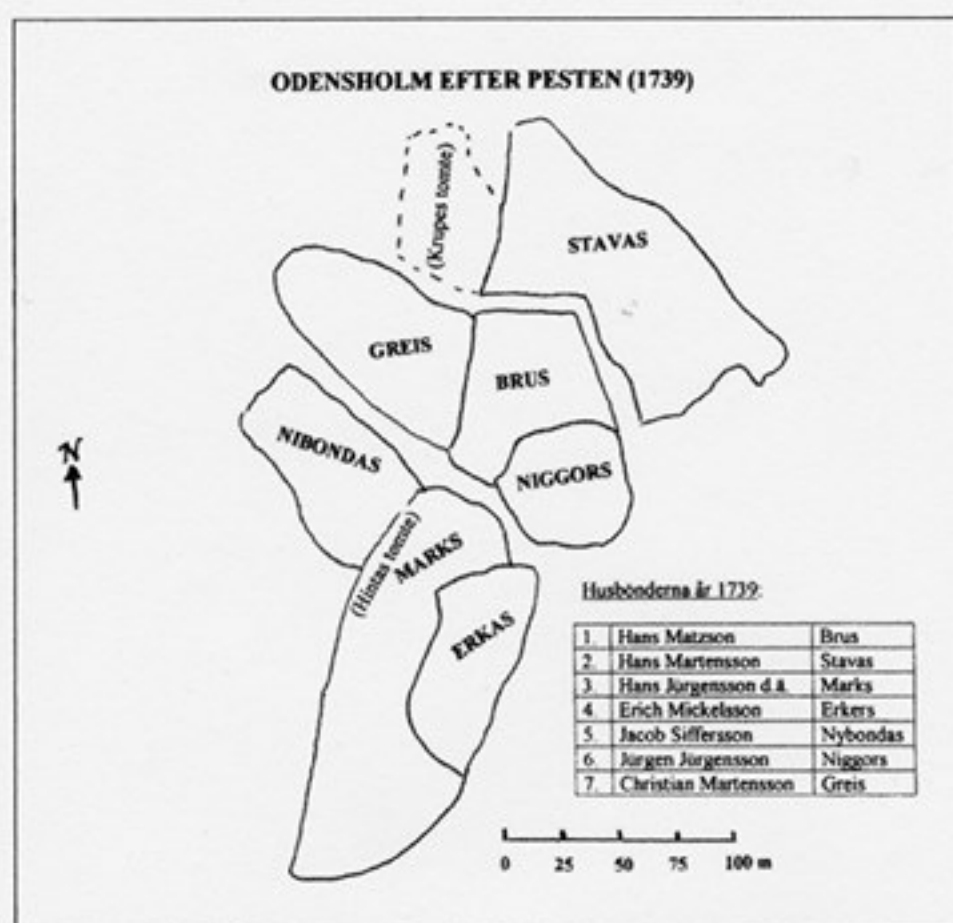
gården 1691 och som kan ha varit den som gav namn åt gården. Adam Hansson (f 1724), son till Brus Hans, tar över gården redan 1744 och kvarstår som husbonde i 40 år!

2. MARKS: Hans Erichsson kom från Norrby på Ormsö som dräng till Odensholm före år 1744 hos husbonden Hans Jürgensson. Hans Jürgensson (den äldre) hade i sin tur kommit hit som måg när han 1698 gifte sig med änkan Ello Mårtensdotter. 1749 gifte sig Hans Erichsson med änkan Eva Hansdotter, vars man Hans Jürgensson (den yngre, från Niggors) hade drunknat 1748 under en fisketur. Hans Jürgensson och Eva Hansdotter, båda födda på Odensholm, hade gift sig 1732. Deras son Adam Hansson (Markus) gifte sig år 1773 med Maria Kristoffersdotter Luther från Nargö och flyttade dit. Hans Erichssons far Erich Thomasson var år 1744 husbonde i Norrby, men han kom ursprungligen från byn Sviby på Ormsö. Eva var dotter till Brus Hans och var född 1714. Hans Jürgensson, född 1712, var son till Greis Jürgen Jürgensson. Hans Erichsson kvarstår också sedan som husbonde i nästan 40 år även han.

3. NIBONDAS: Jacob Siffersson från Bergsby kom till Odensholm som dräng hos Nibondas Hans Simonsson före pesten. Jacob nämns första gången år 1700 som dopvitne hos Erkers Ambros Mickelsson. Möjligen är denna Jacob identisk med den Jacob Siffersson från Tompo på Ormsö som 1699 gifter sig med Walborg Thomasdotter från Hosby på Nuckö. I oktober 1710 har Nybondas Hans Simonsson dött och i och med detta har denna gård bytt ägarfamilj. Jacob Siffersson kvarstår som husbonde till 1744 (ev. något längre). År 1713 gifter sig Jacob Hansson, som var dräng på denna gård, med Elsa Martensdotter. Jacob Hansson kom från Dagö medan Elsa var född på Odensholm. Deras äldste son Simon (f 1715) drunknade 1748 och näste son – Marten Jacobsson – tog sedan över gården.

4. STAVAS: Marten Hansson var född på gården, son till Hans Staffansson, och han gifte sig 1722 (troligen för andra gången) med Helga Jacobsdotter från Roslep. 1739 har en Hans Martensson tagit över gården. Denne hade 1723 gift sig med Walborg Hansdotter, möjligen syster till den förre husbonden. Deras son Marten Hansson (d.y.) tog över som husbonde så småningom.

5. NIGGORS: Gården är en avstyckning av Greisgården. Åren 1726-32 är Jürgen Jürgensson husbonde på en odelad gård som måste vara Greis gård. 1739 har Nygårds brutits loss och bildat en ny helgård med Jürgen som husbonde. Jürgen kom 1704 från Rosta som måg och gifte sig med Helgi Martensdotter från Odensholm. Jürgens mor, Lucia Johansdotter från Odensholm, hade gift sig med Paj Jürgen Jacobsson år 1676. Morfadern Johan

Hindsson tycks ha härstammat från den gård som kallades HINTAS. Efter att ha blivit änklings under pesten gifter Jürgen om sig 1712 med Gertrud Andersdotter från Odensholm. 1732 antecknas att Jürgen har en styvson från Rickholtz godsområde som heter Marten, 1743 kallad NIGGORS Marten. Det rör sig troligen här om den Marten Andersson från Rickull som år 1723 gifte om sig med Kirstin Martensdotter från Spitham. Kanske Marten är son till den Anders Andersson som år 1680 gifte sig med Ello Mårtensdotter från Odensholm, det skulle kunna förklara hans arvsrätt till gården. Marten tycks i alla fall ha dött år 1744. 1747 gifter sig sonen Ambros Martensson, husbonde redan från år 1744, med Gamby Helgi Thomasdotter. Ambros Martensson är den tredje husbonden på Odensholm som sedan satt på sin gård i hela 40 år.

6. ERKAS: Mickel Jürgensson (Jöransson) gifte sig första gången 1688 med Helga Petersdotter, båda kom från Odensholm. I pesten blev Mickel änklings och därför gifte han om sig 1711 med Spitham Birrita Simonsdotter. De får sönerna Erich (Erkel) född 1713 och Ambros född 1719. Erich tog över gården som husbonde mellan åren 1739 och 1748. 1748 drunknade så Erich i den svåra olycka som även drabbade Niggors Hans Jürgensson och Nibondas Simon Jacobsson. Ambros Mickelsson tog då över som husbonde. 1745 hade Ambros gift sig med Spitham Eva Hindrichsdotter. Ambros Mickelsson är den femte ur den stälgeneration som satt som husbönder i nästan 40 år.

7. GREIS: Greis Blässon från Paj by kom som måg hit till denna gård år 1665 då han gifte sig med Helja Staffansdotter. Redan 1658 hade hans syster Ello gift sig med Thomas Staffansson på samma gård. Gårdens namn tycks ha varit Johans. Då Greis Blässon dör år 1703, kallas han JOHANS Greis och först efter detta tycks Greis namn ha fastnat som nytt gårdsnamn. 1679 gifte sig Greis son Hans med Kersti Hansdotter från Odensholm. 1726-31 är Jürgen Jürgensson från Paj, som 1704 gift sig med Helga Martensdotter från Odensholm, husbonde på den ännu odelade Greisgården. 1728 gifte sig Christian Martensson (eventuellt en yngre bror till Helga) från denna gård med Lillharja Liso Matsdotter. Christians äldste son Hindrik (f 1729) flyttade 1750 till Nargö och tar namnet Holm. Sonen Hans Christiansson (f 1732) blir husbonde efter sin far istället. Hans dör tidigt, 1774, och då gifter änkan Kirsti Andersdotter (från Spitham) om sig med Christian Hansson (f 1736) från Niggors (son till Hans Jürgensson). När Christian dog, före år 1795, tog Adam Hansson över igen efter sin styvfar.

KÄLLOR:

Vigsel-, begravnings- och dopbok för Nuckö församling 1659 f.f.

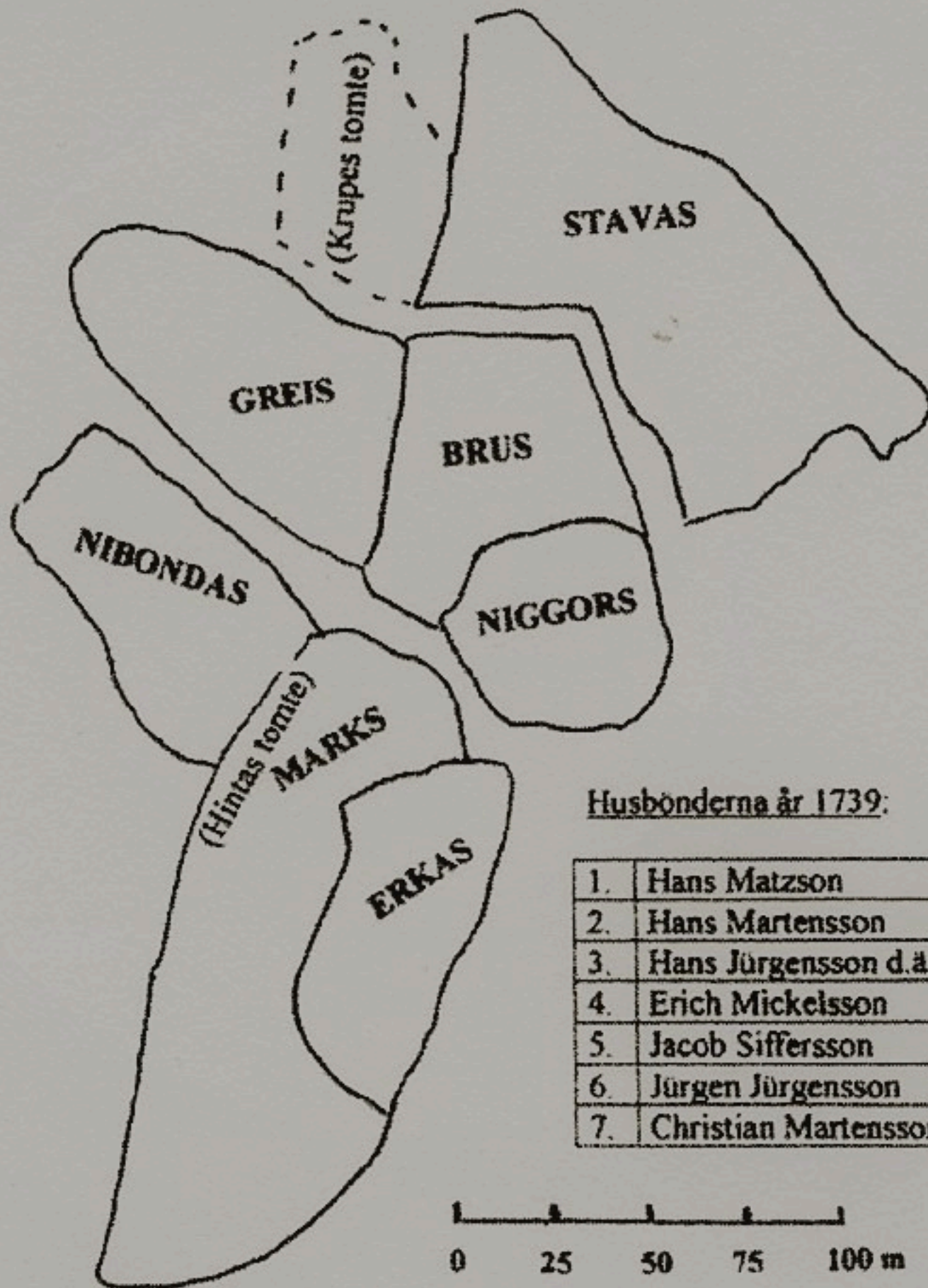
Vackebok för Odensholm år 1688, Reduktionskommissionen i Estland, C. 1065 b, RA, Stockholm.

Vackebok för Odensholm år 1691, Rydbolemsamlingen E 7856, RA, Stockholm.

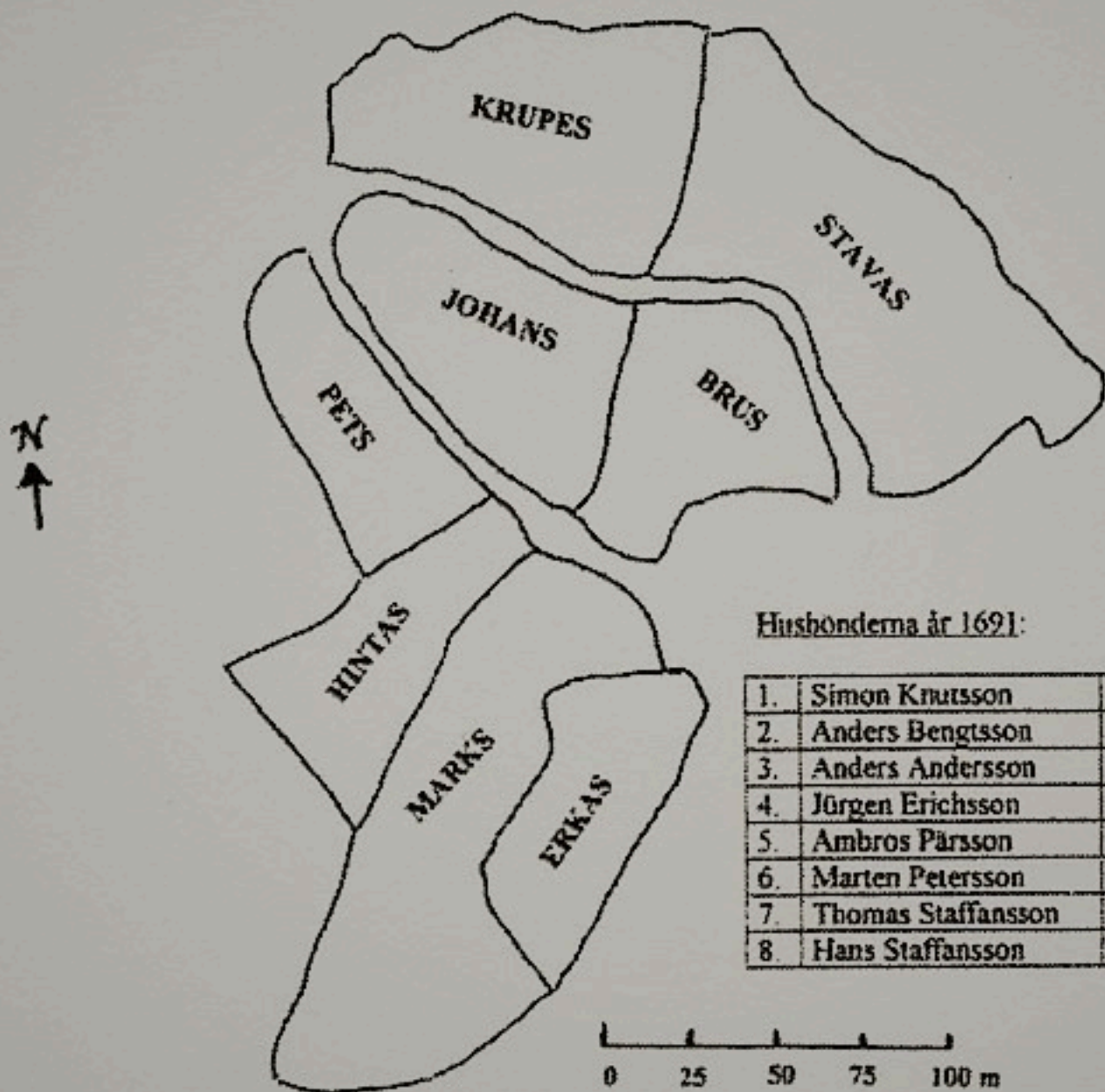
Hakerevisionerna för Odensholm 1726, 1732, 1739 och 1744.

Själarevisionen för Odensholm år 1782.

ODENSHOLM EFTER PESTEN (1739)

ODENSHOLM FÖRE PESTEN (1691)

Hushönderna år 1691:

1.	Simon Knutsson	(Krupes)
2.	Anders Bengtsson	(Hintas)
3.	Anders Andersson	(Marks)
4.	Jürgen Erichsson	(Erkas)
5.	Ambros Pärsson	(Brus)
6.	Marten Petersson	(Pets)
7.	Thomas Staffansson	(Johans)
8.	Hans Staffansson	(Stavas)

Des Jollmer Pitokel Rickos Forfamb. Ring af Gør på Jollmer all listet Capell.

Tjener Rindfor
Anders Rindfor
Jacob Rindfor
Johan Rindfor
Hans Rindfor
Ambros Rindfor
Marten Rindfor
Egon Rindfor

1. 2.

betalt 25 Rmb.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Et A. Kæder saffver varit vid
Odensz hollman — 1 guld,

En af Bofittens deffra nftanföll,
inunda Bönder, &c.

deffra Kæderens bönder.
300 till 400 — 1 guld
af Bofittens 3 ad. swar
bonds.

- Gunnar Ambrusson — 1 guld,
- Knutz Fredriksson — 1 guld,
- Hendrickz Ingfransson — 1 guld,
- Wolfrum Jollus — 1 guld,
- Jacob Hendricksson — 1 guld,
- Fredr. Jacobsson — 1 guld,
- Wolfrum Amundsson — 1 guld,
- Stellanngz Gimmusson — 1 guld,

Tumma.

Ballabönder — 8 på 1 guld,

Rätta Vifan fuffundstertium deffra
nftanföllinunda farzuler, &c.

Et A. fäar Eimundum

fäar _____ 0
Lamb _____ 0

Et A. — 8 Löd.

Wmör _____ 1 # 4 8ⁿ.

Öde.

Bakar _____ 0
Eufittling _____ 0

1771

Lovforn
Damen Kammern

Vor Dauran zu Thau und Vor magan

Arbitryforn 1560 60 Jaga		Alto min Gn bawid Luita	Rindes die nail nicht Arbitry Kammern								
Mitteln Daforn um Kammern	Mitteln Kammern um Kammern	Rindes	Mitteln	Jungens	Mitteln						
Kropfforn	Kropfforn	Wirten	Wirten	Wirten	Wirten						

Otzholm

Bruis Hans	1	2	-	1	1	3	1	1	2	4	3
Marten Honson	2	2	1	1	2	3	1	-	2	3	2
Hans Jurgenson	2	1	-	2	3	2	1	-	2	3	1
Michell Jurgenson	1	1	1	-	2	-	1	-	2	3	1
Jacob Sifferson	2	1	-	-	3	1	1	-	2	2	1
Jurgen Jurgenson	2	2	-	1	-	-	1	-	2	3	2

das alle was her durt see Ruckholts vrb sig, die Arbitryforn laster ist
 vrbfornen in Gebilts
 an P. J. Hof Marten alle von Ruckholts vrb sig das Magden Marrie see
 Jurgens von Ruckholts vrb sig.